

COMUNICAREA DINTRE VALORILE ETNIEI MAJORITARE ȘI CELE ALE MINORITĂȚILOR NAȚIONALE ÎN SOCIETATE

Ana Pascaru

Institutul de Filosofie, Sociologie
și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Abstract. In this paper the author analyses the communication of the values of ethnic majority and national minorities with particular focus on the Moldavian society.

Contextul actual al dezvoltării societății, dominat de schimbările petrecute pe plan internațional, influențează considerabil toate componentele constitutive ale acesteia, inclusiv statutul valorilor promovate prin cultură și civilizație. Prezența manifestă a valorilor culturale a societăților asigură viabilitate procesului de reconstituire a civilizației mondiale. Or, reconstituirea se realizează în baza afinităților culturale și a cooperării dintre societăți. În acest nou context, țările se regroupează fie în jurul statelor conducătoare, gen G-8 (nota autorului), fie în jurul nucleului civilizațional din care fac parte¹. Prin urmare, prezența și perpetuarea unei societăți pe cupola civilizațională este direct proporțională cu sensibilizarea și fructificarea provocărilor la nivel intra-societal, conectându-le la cel extra-societal, regional, continental etc.

Cu toate acestea, monitorizarea schimbărilor reliefează prevalarea tratamentului diferențiat/politic, soldat cu marginalizarea/stigmatizarea, respectiv, în aprecieri inadecvate ale valorii/nonvalorii interconexiunilor și interacțiunilor în/dintre societăți, moment ce nu facilitează studierea în profunzime a schimbării. La rândul lor, acestea provoacă, până la sfidare, obișnuitele frontiere intra- și extra-cadru dintre societăți. Independent de statutul societăților, au loc demontarea frontierelor obișnuite și înlocuirea lor cu cele ale trans-frontalității. Provocările

¹ S. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, București, Edit. Antet, 1997, p. 27–29.

trans-frontalității pentru societăți înglobează chintesența transformărilor și schimbărilor materializate în fapte, tendințe, procese, cu un nivel sporit de conexiune între ele.

Considerentele enunțate mai sus au stat la baza cercetării distanței sociale sub aspectul condiționării valorilor în societate. Or, cunoașterea motivelor condiționării facilitează depistarea de oportunități în abordarea circuitului valorilor în societate, de la sistemul de valori, tipul de activitate, până la fructificarea lor întru perpetuarea valorică a schimbării, cât și impactul condiționărilor asupra modificării/ stăvilirii statutului valorii între valoare-scop și valoare-mijloc și *vice versa* în societate. Studiul constituie doar un aspect al problemei abordate, fiind axat pe comunicarea dintre valorile etniei majoritare și ale minorităților naționale în cadrul societății (inclusiv cea moldovenească), având ca prioritate:

1. elucidarea motivațiilor care alimentează barierele de comunicare ce conduc la devieri/denaturări/marginalizări ale valorilor etniei majoritare și ale minorităților naționale;

2. identificarea oportunităților care contribuie la edificarea „punților de comunicare”, în mod direct proporțional regândirii sistemului de valori întru și pentru habitatul uman, indiferent de apartenența națională, confesională sau de mediul de rezidență.

Pornind de la modificarea cadrului intra- și inter-societal, se încearcă elucidarea incursiunilor asupra pilonilor valorici, a valorilor constitutive și alimentării de durată a bulversării societăților. În egală măsură, complexitatea transformărilor antrenate de schimbare se răsfrânge atât asupra societăților stabile, cât și a celor în curs de dezvoltare. Astfel încât un eveniment produs departe de hotarele societății date, mai devreme sau mai târziu, se răsfrânge nu numai asupra celor care l-au comis, dar și asupra celor care n-au fost implicați. În societățile prospere, acest impact se încearcă a fi stăvilat prin stabilitatea raportului dintre valorile naționale și general-umane consolidate în legile scrise și nescrise, în timp ce tentativele de acest gen operate în interiorul noilor democrații din centrul și estul Europei – din care face parte și cea moldovenească – nu arareori sunt contestate.

Date fiind contextul contemporan și particularitățile societăților în curs de constituire (inclusiv cea moldovenească), am realizat o incursiune în codificarea valorii schimbărilor profunde, cu impact asupra redimensionării sistemului de valori culturale, deoarece multe dintre colectivitățile contemporane s-au aflat timp de decenii ori secole în spații culturale străine, fapt soldat cu deznaționalizări de proporții. De aici a rezultat o moștenire care, în noile condiții influențează negativ schimbările declanșate în societate, în speță procesul identificării căilor de revenire la normalitate și revitalizarea pilonilor valorici. Acest fapt continuă să afecteze sistemul de valori în mediul comunitar, de la sursele care îl alimentează până la factorii care determină redimensionarea sa. În această ordine de idei, pedalară pe *sine qua non*-ul redimensionării prin cultura (arealul cultural) care integrează și

orientează valorile și nicidecum invers², are o semnificație aparte pentru societatea moldovenească în curs de constituire. Într-un mediu văduvit de rădăcini culturale, prin negarea lor timp de un secol și jumătate (1812–1917; 1944–1991), s-a cristalizat fenomenul spațiului cultural propriu, distinct de cel românesc – cu caracter periculos în contextul *Actului de Independență* (1991), în care se perpetuează ideea delimitării *spațiului cultural moldovenesc* prin legislație, măsuri coercitive și frontieră de stat. *De facto*, prin interpretarea respectivă a spațiului cultural – care pretinde că în societate au loc edificarea și circuitul sistemului de valori – nu se obține altceva decât fie marginalizarea, fie înlocuirea lor cu non-valori, în toate activitățile societale.

Evident că provocările schimbării modifică în timp spațiul cultural, ca de altfel și celelalte componente, conform considerațiilor lui O. Spengler³, după care o cultură ajunsă în stadiul civilizației moare. Această idee reflectă mai degrabă concepția asupra civilizației decât asupra culturii, deoarece oportunitățile civilizației, asociate inconvenientelor și pierderilor inerente, facilitează apropierea/comunicarea dintre spații culturale diferite, inclusiv dintre valorile naționale și cele general-umane⁴. Experiența acumulată denotă că schimbările în cadrul civilizației modifică întreg spectrul social, iar culturii îi revine rolul de a asigura nivelul de relaționare dintre componentele constitutive. Perpetuarea culturii depinde de nivelul valoric al acțiunilor și activităților umane în cadrul procesului de dezvoltare a societății, regiunii, continentului etc., nivel care conține toate secvențele, de la sensibilizarea și pregătirea mediului comunitar, până la instruirea și formarea membrilor societății prin circuitul valorilor.

Necesitatea abordării și sub acest aspect ține de faptul că transformările societale modifică sistemul de valori nu numai intra-, dar și extra-cadru, îndreptând societatea tot mai mult spre multiculturalism, care, în condițiile schimbărilor profunde, înseamnă starea raportului dintre factorul intern și factorul extern. De aici, și gradul de penetrare a sistemului de valori de către valorile comunitare responsabile de asigurarea conexiunii dintre cele naționale și general-umane⁵, ceea ce indică o regrupare a factorilor care condiționează comunicarea dintre valori și manifestările lor în plan social. Nu în ultimul rând, raportarea aportului factorilor enunțați la conturarea stării naturale de nevoi/necesități din societate, respectiv măsura în care se alimentează crearea unora artificiale, semnifică emergența unor nevoi/necesități cu caracter multicultural, ceea ce pretinde, dar nu înseamnă în mod obligatoriu, și asigurarea unui nivel de comunicare adecvat în cadrul valorilor naționale, respectiv între acestea și cele general-umane.

² P. Andrei, *Filosofia valorilor*, Iași, Polirom, 1997.

³ O. Spengler, *Declinul Occidentului*, Craiova, Edit. Beladi, 1996.

⁴ S. Mehedinți, *Civilizație și cultură*, Iași, Edit. Junimea, 1986.

⁵ Ana Pascaru, *Dimensiunea valorilor comunitare în filosofia și perspectiva umană*, Chișinău, Edit. Pontos, 2007, p. 35–41.

Insistența asupra ideii că ținta schimbărilor sunt societățile post-comuniste sau cele în curs de democratizare apărute după prăbușirea sistemului comunist s-a soldat cu ratări de proporții și la capitolul valori. La începutul anilor '90 ai secolului al XX-lea, considerarea schimbărilor drept priorități doar pentru societățile respective a condus la întâzieri în sensibilizarea încetățenirii transformărilor și în fructificarea lor, inclusiv prin comunicarea dintre valorile grupului majoritar și cele ale minorităților etnice. O analiză succintă a elaborării de strategii și a modului de aplicare a acestora prin prisma timpului social reliefează caracterul lor contracronometru la scară intra- și extra-societății, regională etc. Reprezentative în acest sens sunt consecințele aplicării „dublului standard” în susținerea reformării sistemelor din cadrul noilor democrații din centrul și estul Europei, pentru că omiterile produse ca urmare a strategiilor adoptate în spațiul Republicii Moldova, de pildă, sporesc dubiile și incoerența acțiunilor întreprinse, iar rezultatele obținute nu satisfac așteptările. În atare condiții, întâmplările-evenimente tind să înlocuiască valorile cu nonvalori – proces pregnant în realitățile în curs de prefigurare –, în timp ce realitatea diverselor fenomene sociale, independent de statutul societății, înglobează fapte răzlețe, tendințe, procese desfășurate fie pe baza pilonilor valorici/nonvalorici, fie în detrimentul raportului dintre valorile naționale și cele general-umane, care nu țin cont de obișnuitele frontiere inter-societale, regionale sau planetare.

Contabilizarea exemplurilor cu care se confruntă la acest capitol noile democrații care încearcă, la cumpăna dintre milenii, să se elibereze de tributul moștenirii comuniste indică fragilitatea realității din punctul de vedere al sistemului, în speță al nivelului de comunicare dintre valorile actorilor sociali, favorizând minoritățile în detrimentul majoritarilor. Astfel, s-a ajuns la edificarea de blocaje în circuitul valorilor, la o comunicare ineficientă între valorile etniei majoritare și cele ale minorităților naționale. Se schimbă comunicarea dintre membrii societății, în timp ce manifestările de neacceptare, intoleranță, neîncredere și manipulare politicianistă devin o constantă a mediului comunitar. Gravitatea actelor respective reflectă o divizare a societății după criterii care nu sunt totdeauna de natură etnică sau confesională, ci mai degrabă unele create artificial. Acestea reprezintă, în general, starea raportului dintre factorul intern și cel extern, care influențează considerabil regruparea altor factori din societate. Este o realitate în care interconexiunea și interdependența, corelate cu facilitarea beneficiilor de oportunități, demonstrează că problemele nesoluționate înglobează nu numai crizele socio-economico-politice, dar și criza valorilor. De altfel, efectele crizei valorilor se resimt și în spațiul societăților prospere. Or, dincolo de dezbaterile teoretice asupra valorilor naționale în calitate de componentă a celor general-umane, în mediul comunitar au loc dereglări ale circuitului valorilor, ale dinamicii raportului dintre valorile naționale și cele general-umane.

În contextul societăților în curs de transformare, schimbare, reformele conturează realități în care similitudinile sunt pe cale să alimenteze diferențele/divergențele așteptărilor preconizate grație nivelului de interconexiune.

Astfel, se constată că așteptările nesatisfăcute catalizează procesul de erodare a valorilor din mediul social. Ca efect al deznaționalizărilor din fosta Uniune Sovietică, pentru o bună parte din populație, valorile naționale și general-umane vin în contradicție cu propriul confort, ceea ce constituie o pierdere la nivelul valorilor general-umane. În cazul Republicii Moldova, considerăm că acest fenomen se asociază cu știrbirea/marginalizarea valorilor naționale ale etniei majoritare, comunicarea dintre minoritățile naționale făcându-se în limba rusă, ceea ce indică faptul că în societatea moldovenească comunicarea are loc nu între etnia majoritară (moldoveni/români) și minoritățile naționale, ci între reprezentanții grupului majoritar și minoritatea lingvistică, exceptând o parte dintre ucrainenii și una foarte neînsemnată din celelalte minorități naționale. Indubitabil, cauzele ce alimentează oportunitățile oferite de schimbare devin dificil de controlat/prognozate. Astfel, se constată că devierile în semnificația oportunităților nu țin de mediul intra-comunitar, ci mai degrabă de cel extra-comunitar.

Prefigurările realității, raportate la așteptările preconizate, relevă devieri, disonanțe, efecte cu consecințe dificil de analizat. Or, prefigurarea realităților în trans-frontalitatea schimbărilor configurează un alt nivel de interconexiune și interdependență dintre societăți, în care factorul extern devine tot mai influent în raport cu cel intern. Mai nou, mediatizarea virtuală părtinitoare este pe cale să devină un instrument dintre cele mai eficiente de modelare a unor realități distincte de cele existente. Reconfigurate astfel, realitățile din cadrul unei societăți sunt determinate tot mai puțin de situația internă. Cu toate că în statele de curând apărute problemele sunt inevitabile, soluțiile lor se află preponderent în afara spațiului respectiv. Drept exemplu, amintim conflictele interetnice din sud-estul Europei, care au bulversat redimensionarea sistemului de valori, inclusiv comunicarea dintre valorile etniei majoritare și minoritățile naționale. Aceste conflicte constituie în societatea contemporană (preponderent multiculturală) o componentă a conflictelor sociale, care, detașate de pilonii valorici ai societăților respective, au fost împinse spre polemologie. Scoaterea lor din contextul intra-societal le-a internaționalizat și devalorizat sub aspectul spațiului cultural. În consecință, oricare ar fi soluțiile, cu toate referirile la respectarea cadrului legal internațional, are loc violarea valorii „drepturile omului” consfințite în Convenția de la Geneva din 1948, deoarece în atare condiții prioritatea dreptului colectiv se realizează în detrimentul celui individual. Acordarea, pe lângă drepturile cetățenești consfințite de Legea fundamentală (*Constituția*) – indiferent de apartenența etnică, confesională sau de mediu de reședință rezidență –, și a unor drepturi colective conduce la privarea de libertăți nu doar a reprezentanților etniei majoritare, ci și a reprezentanților minorităților. Or, drepturile obținute în detrimentul celorlalți favorizează autoizolarea/ marginalizarea colectivității minoritare, pe motiv că membrii ei nu sunt pregătiți sau că s-au pomenit la intersecția intereselor politicianiste.

Nu mai puțin interes prezintă comunicarea dintre valorile etniei majoritare și cele ale minorităților naționale, prin raportarea reformelor inițiate la rezultatele obținute, inclusiv crearea de noi valori. Pentru că reformarea presupune asigurarea unui echilibru între utilizarea/fructificarea și producerea de bunuri, susceptibile să devină valori, cu condiția ca instituțiile sociale reformate să fie disponibile în acest sens. Reformăm ceva pentru a-i îmbunătăți, a-i perfecționa gradul de funcționalitate; de aici rezultă și obligativitatea ca măsurile întreprinse să fie evaluate și judecate prin prisma rezultatelor probabile și, după un timp, a rezultatelor reale pe care le produce⁶. La aceste rezultate, se impune să participe/beneficieze și membrii societății, cu condiția ca implicarea lor să fie direct proporțională capacităților și pregătirii acestora.

Raportând reformele la rezultatele obținute, se poate spune că, în corelație cu valorificarea oportunităților schimbării transformărilor, redimensionarea sistemului valoric se manifestă și prin crearea de noi valori, care se conectează în timp la cele extra-societale, regionale, continentale etc.⁷ În acest caz, valorificarea oportunităților semnifică perceperea corectă și pregătirea mediului social pentru a face față provocărilor, dar și identificarea de noi oportunități. De asemenea, oportunitățile înglobează cauzele redimensionării valorilor sistemului social, ceea ce reprezintă prezența manifestă a interconexiunii componentelor enunțate ce contribuie la sau împiedică crearea de bunuri materiale/spirituale; în timp, acestea devin fie valori, fie un suport valoric în acțiunile comunitare/individuale ulterioare. În caz contrar, căile transformatoare ale reformelor se diminuează, conducând la dezordine, haos și la devalorizarea valorilor.

Raportarea reformelor la rezultate înseamnă ghidarea ritmului acestora, adică reglarea de la sine (autoreglarea), conform necesității așteptării/producerii rezultatului. Raportul reformă-rezultat conturează cauzalitatea în cadrul sistemului de valori din societatea respectivă, dar și în raport cu exteriorul. Iar disponibilitatea sistemului de valori și adecvarea la noile realități se materializează în acțiunile ce se întreprind, fapt mai puțin menționat, dar foarte sensibil pentru mediul social. Rezultatele reformelor sunt direct proporționale cu dezvoltarea umană, respectiv constituirea/menținerea unui echilibru sănătos între dimensiunea etică și cea economică, printr-o politică de protecție adecvată a cetățenilor. În valoarea rezultatelor se regăsesc progresul hotărât al dezvoltării și reproducerea condițiilor de viață. În caz contrar, politicile urmăresc perpetuarea de condiții de viață umilitoare⁸, iar dezvoltarea umană își pierde suportul valoric.

⁶ J. Stiglitz, *Globalizare, speranțe și deziluzii*, București, Edit. Economică, 2004, p. 225, 238, 243, 247, 267 și 281.

⁷ Ana Pascaru, *op. cit.*

⁸ *** *Calitatea creșterii economice și impactul ei asupra dezvoltării umane. Republica Moldova: Raport Național de Dezvoltare Umană*, Chișinău, 2006, p. 51–121.

În contextul dat, consemnăm devieri ale comunicării dintre valorile etniei majoritare și cele ale minorităților etnice, ca de altfel și ale circuitului valorilor, în raportul dintre valori, dintre valoare-scop și valoare-mijloc în societate. Substratul devierilor erodează în timp nu numai valorile etniei majoritare (prin faptul că nu sunt valorificate), dar și pe cele general-umane. Comparativ cu societățile stabile, în cazul noilor democrații – din care face parte și societatea moldovenească –, dominația factorului extern asupra celui intern regrupează și ceilalți factori, determinând redimensionarea sistemului de valori din societate. Dominația respectivă afectează logica acțiunii cauză-efect, cu consecințe în transformarea valorilor-scop în valori-mijloc, la nivelul comunicării dintre valorile etniei majoritare și cele ale minorităților naționale. După cum atrăgea atenția T. Vianu⁹, în diferite perioade valorile îndeplinesc anumite roluri, care se modifică în dependență de starea mediului comunitar, ceea ce nu scutește actorii sociali de pericolul pierderii valorilor, odată cu involuția de la valorile-scop la valorile-mijloc în societate, precum și al pierderii propriei identități.

Reflectarea prezenței valorilor în conținutul reformelor realizate în mediul intra- și extra-comunitar conturează raportul valoare-scop vs. valoare-mijloc, sensibilizat de interacțiunea grupurilor sociale. Explicația rezidă în instrumentarul utilizat atât de reprezentanții etniei majoritare, cât și de cei ai minorităților naționale. În condițiile societății moldovene, valoarea-scop de tip economic a fost folosită și ca valoare-mijloc, marginalizând valorilor etniei majoritare de către minoritatea lingvistică, la care au subscris găgăuzii și bulgarii, mai puțin ucrainenii. Astfel, se constată că nu numai valorile etniei majoritare se marginalizează, dar și cele ale minorităților naționale, deoarece acestea recurg, pentru reprezentarea propriilor valori, la altă limbă decât cea proprie. Datorită dependenței energetice față de Federația Rusă, Republicii Moldova i se cere în continuare renunțarea la valorile identitare instituite în 1990, iar mai recent, sub pretextul soluționării diferendului transnistrean, și renunțarea la însemnele statale.

Tabloul valorilor reformelor, corelate cu rezultatele obținute, evidențiază influența considerabilă în acest sens a calității contactelor sociale dintre etnia majoritară și minorități. În condițiile societății moldovene, aceste contacte exemplifică instantaneu și pe termen lung circuitul valorilor și raportul dintre ele, diferențierea vs. diversitatea valorilor, nu în ultimul rând, comunicarea dintre valorile etniei majoritare și cele ale minorităților naționale. Iar până la depășirea stării de fapt, în care comunicarea are loc între valorile etniei majoritare și cele ale minorității lingvistice, și nu ale minorităților naționale, sunt necesare eforturi comune, atât din partea etniei majoritare, cât și din partea minorităților. Drept argument, prezentăm *Indicele distanței sociale și cel al calității contactelor sociale* din Republica Moldova la nivelul lui 2006 (*tabelul 1*).

⁹ T. Vianu, *Filosofia culturii și teoria valorilor*, București, Edit. Nemira, 1998, p. 91–95.

Tabelul 1

Valorile indicelui distanței sociale (IDS) și ale indicelui contactelor sociale (ICS)¹⁰

Grup etnic	IDS					ICS				
	Eșantion					Eșantion				
	Moldoveni	Ruși	Ucraineni	Găgăuzi	Bulgari	Moldoveni	Ruși	Ucraineni	Găgăuzi	Bulgari
Moldoveni		0,17	0,24	0,42	0,42		4,83	4,76	4,58	4,58
Ruși	1,11		0,23	0,44	0,48	3,89		4,77	4,56	4,52
Ucraineni	1,26	0,23		0,51	0,57	3,74	4,77		4,49	4,43
Găgăuzi	1,74	0,84	1,34		0,88	3,26	4,16	3,66		4,12
Bulgari	1,54	0,75	1,36	0,55		3,46	4,25	3,64	4,45	

Realitățile din Republica Moldova reflectă incursiunile fără precedent în spațiul cultural românesc, ale cărui valori naționale au fost transformate în arme îndreptate împotriva valorilor și reprezentanților etniei majoritare. Or, utilizarea ideologic-politicianistă a valorilor naționale a condus, după cum s-a menționat deja, la nerecunoașterea educației ca valoare-mijloc. Educația, care a contribuit la încetățenirea în mediul comunitar a identității și limbii moldovenești – limbă neutilizată în organele de conducere ale R.S.S. Moldovenească până în 1988 –, este folosită din nou ca instrument de dezbinare. Astfel, după 1991, fără acoperire legală, alături de instituțiile preuniversitare și universitare existente, au apărut un număr de unități de învățământ private, dificil de controlat. Unele dintre acestea au avut și susținere financiară de la buget și, chiar dacă au declarat că vor contribui la pregătirea specialiștilor pentru problemele minorităților, continuă să utilizeze în predare limba rusă.

Referindu-se la această situație, un expert din Israel se întreba, în cadrul unei manifestări științifice, care este rostul instituțiilor de instruire în limbile minorităților naționale, dacă majoritatea reprezentanților lor vor locui toată viața în arealul moldovean și vor trebui să comunice cu reprezentanții acestei etnii într-o măsură considerabil mai mare decât cu cei ai minorităților? Deși în art. 13 din Constituție limba moldovenească/română este declarată limbă de comunicare, ea rămâne una străină pentru reprezentanții minorităților naționale. Și nu numai atât! Faptul că reprezentanții etniei majoritare și-au revendicat acest drept legitim și încearcă să o utilizeze în relațiile interetnice îi face să fie taxați drept needucați și înapoiați de către minorități. Drept argument, iată diferențele între autopercepere (*tabelul 1*) și perceperea celuilalt (*tabelul 3*) a participanților la măsurătorile Etnobarometrului.

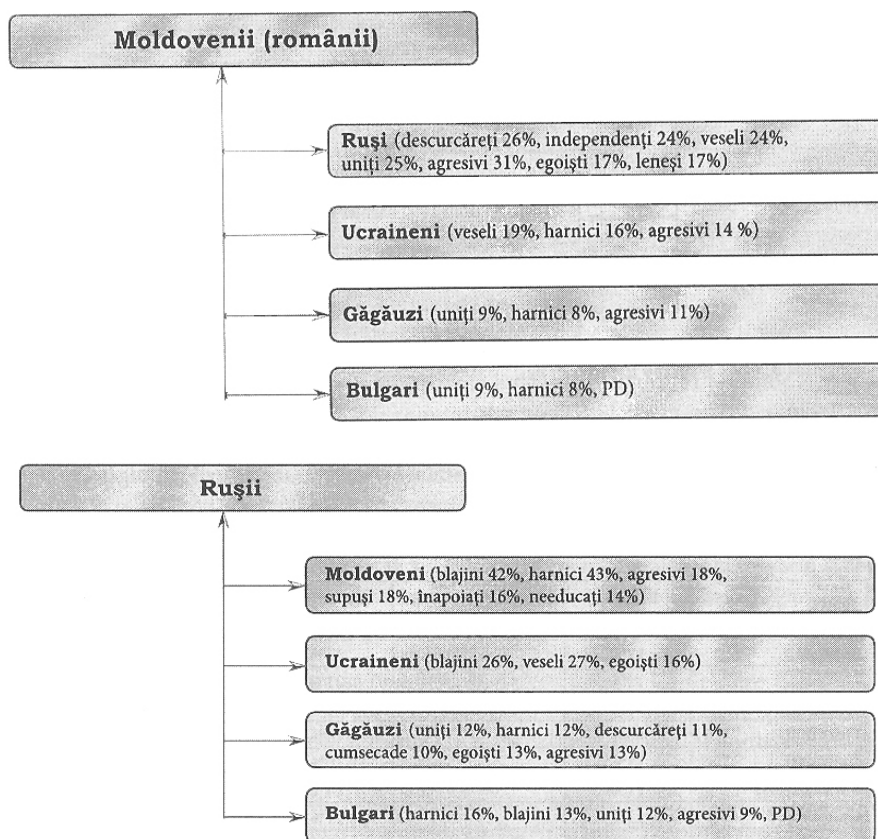
¹⁰ *** *Etnobarometrul în Republica Moldova*, D. Petruți ș.a.(cord.), Chișinău, Tipografia Centrală, 2006, p. 42

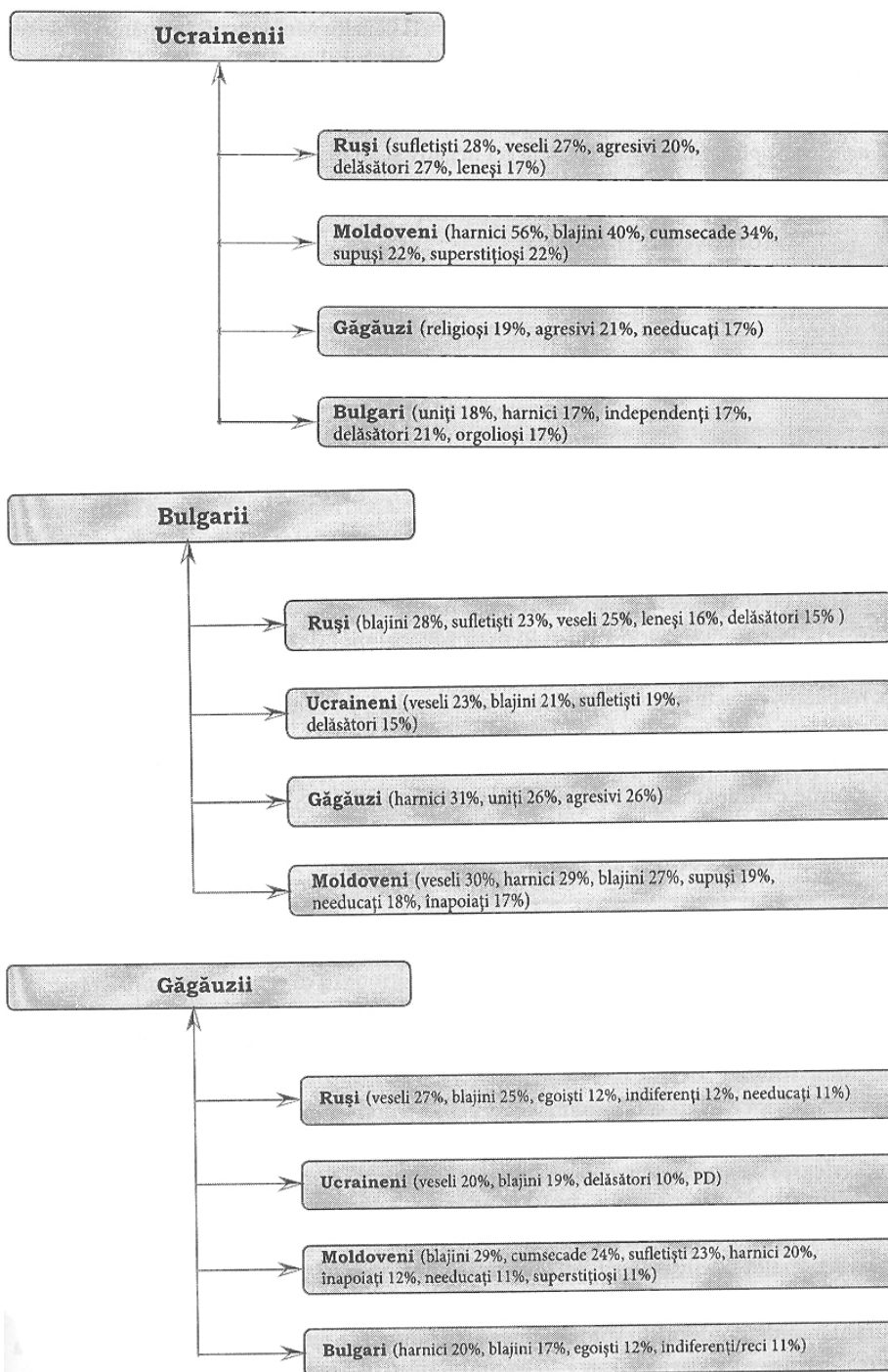
Tabelul 2

Autoperceperea în grup¹¹

	Moldoveni/Români	Ucraineni	Ruși	Găgăuzi	Bulgari
Cumsecade	22%	27%	26%	27%	21%
Blajini	27%	26%	31%	22%	25%
Sufletişti	23%	23%	26%	21%	17%
Veseli	28%	24%	21%	17%	15%
Harnici	57%	50%	15%	31%	41%

Tabelul 3

Perceperea celuilalt¹²¹¹ *Ibidem*, p. 207.¹² *Ibidem*, p. 208–209.

Drept concluzie, comunicarea dintre valorile etniei majoritare și cele ale minorităților naționale pentru Republica Moldova înglobează:

- Circuitul valorilor grupului majoritar și ale grupurilor aparținând minorităților naționale prin:
  - demitizarea/descoperirea celuilalt;
  - schimbarea rolului între valori, de la valorile-scop la valorile-mijloc, din perspectiva dezvoltării și nevoilor comunitare.
- Oportunități de depășirea a blocajului de comunicare între valorile grupului majoritar și cele ale minorităților naționale prin:
  - educația în familie, instituții preșcolare, școlare, preuniversitare, universitare;
  - elaborarea de politici regionale, comunitare și trans-frontaliere;
  - implicarea societății civile în realizarea de acțiuni cu instituțiile guvernamentale sau locale;
  - formarea Consiliului Cultural al ONG-urilor minorităților naționale, neangajat politic, sub umbrela Casei Naționalităților, și trecerea acestui edificiu de la Biroul pentru minorități al Guvernului în cadrul Consiliului, conform experienței Țărilor Baltice (și nu numai).